

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЧИ ГОТОВА ДЕРЖАВА ДО ПОВЕРНЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ?

Нікітін Андрій

партнер EQUITY, Голова Комітету ААУ з корпоративного права та M&A, адвокат

У період дії правового режиму воєнного стану примусове відчуження корпоративних прав та майна є заходом, який держава застосовує з метою забезпечення обороноздатності та забезпечення національної безпеки. Врегулювання цього процесу відбувається на основі Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Саме ним визначаються підстави, процедура відчуження та можливість компенсації вартості примусово відчуженого майна їх власникам.

Одним із прецедентів стало примусове відчуження у власність держави акцій стратегічно важливих підприємств: ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта», АТ «Мотор Січ», ПрАТ «АвтоКрАЗ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор», що відбулось 6 листопада 2022 року на виконання рішення засідання Ставки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України у зв'язку із військовою необхідністю.

Останнім часом, на тлі обговорення про можливе завершення війни постає логічне питання: що буде з відчуженим майном після припинення дії правового режиму воєнного стану?

Хто має право на компенсацію?

Згідно із статтею 9 Закону України «Про пере-

дачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» (далі – Закону № 4765-VI) правом на виплату компенсації наділяються:

- юридичні особи комунальної форми власності;
- юридичні особи приватної форми власності;
- фізичні особи;
- правонаступники та спадкоємці цих осіб.

Процедура виплати компенсації

Відшкодування компенсації може відбуватись двома способами:

1. Попередньо у повній вартості (до підписання акта про відчуження);

2. Після відчуження у повній вартості (після підписання акта впродовж наступних п'яти років після того, як буде припинена дія правового режиму воєнного стану).

Документальне оформлення процедури примусового відчуження корпоративних прав та майна, а також виплату компенсації з коштів державного бюджету реалізує військове командування чи інший орган, що прийняв рішення про таке відчуження або вилучення.

Законодавцем закріплюється, що відшкодування вартості примусово відчуженого майна попередньо у повному обсязі відбувається на основі документу, у якому закріплено висновок щодо вартості майна на дату його оцінки, проведення якої відбулось внаслідок прийняття рішення про його відчуження.

Якщо ж говорити про отримання наступної повної компенсації за майно, яке було відчужене за умов дії правового режиму воєнного стану, то для такого відшкодування після закінчення дії правового режиму воєнного стану його колишній власник чи уповноважена ним особа:

- подає заяву до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем, в якому відбулось відчуження майна,

- додає до неї акт і документ, що містить висновок про вартість майна.

Цей орган здійснює розгляд заяви впродовж десяти робочих днів з моменту її подання, однак законодавцем передбачається також і можливість більш тривалого строку розгляду – один місяць, – у випадках, коли є необхідність перевірки викладених у заяві фактів та з'ясуванні додаткових обставин. За результатами розгляду поданої заяви, територіальним центром комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна оформлюється

висновок стосовно здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно.

Однак, такий порядок отримання компенсації не містить детального механізму її виплати, а проведення оцінки вартості майна не передбачає альтернативних механізмів, що може мати наслідком неправильне її проведення. Законодавцем не встановлюється чіткий перелік підстав для відмови у компенсації, що може мати наслідком зловживання. Не передбачає законодавець і детального механізму оскарження оцінки майна, а також оскарження рішення про відмову у виплаті компенсації за його примусове відчуження.

Повернення примусово відчуженого майна

Статтею 12 Закону № 4765-VI встановлюється порядок повернення примусово відчуженого майна у разі його збереження та надання взамін йому іншого майна на вимогу колишнього власника. Відзначається, що таке повернення відбувається на підставі судового рішення. Наслідком такого повернення є поновлення права власності на це майно у колишнього власника, однак останній при цьому має повернути грошову суму, яку він одержав внаслідок примусового відчуження майна, з вирахуванням розумної плати за користування таким майном. **Цей порядок повернення примусово відчуженого майна має ряд недоліків, які згодом можуть спричинити ряд проблем на практиці:**

1. Судовий порядок його повернення не деталізується законодавцем так само як і строки розгляду заяв про таке повернення, що на практиці може призвести до затягування судового розгляду та затримки у поверненні примусово відчуженого майна його колишньому власнику;

2. Законодавцем не деталізуються «критерії збереженості майна», адже в умовах дії правового режиму воєнного стану таке майно може зазнати пошкоджень чи бути знищеним, що на практиці може призвести до зловживань та спорів щодо повернення такого майна;

3. Невизначені поняття «розумної плати» за користування майном та джерел її фінансування, що також може призвести до зловживань;

4. Можливість отримання іншого майна взамін є обмеженою, що прямо визначено законодавцем;

5. Формулювання «якщо це можливо» залишає відкритим питання – ким приймається рішення щодо можливості чи неможливості такого отримання.

6. Відсутність визначеного механізму чи органу, який би був відповідальним за пошук та передачу майна, альтернативного примусово відчуженому майну.

7. Законом також не регламентується можливість надання колишньому власнику іншого майна

рівноцінної вартості, якщо початкове майно зазнало значних пошкоджень.

Будь-які спори щодо повернення примусово відчуженого майна та виплати компенсації за нього вирішуються у судовому порядку.

Європейський досвід

В законодавстві європейських країн здебільшого детально не врегульовані питання примусового відчуження корпоративних прав та майна в умовах воєнного стану. Однак, на конституційному рівні чи на рівні законодавства регламентується можливість примусового відчуження майна, якщо таке відчуження відбувається в інтересах суспільства.

Зокрема, ч. 3 ст. 14 **Конституції Німеччини** говорить про те, що примусове відчуження власності може мати місце тільки з метою забезпечення добробуту населення. Його здійснення можливе тільки на основі та на підставі закону, яким визначається характер та розмір відшкодування. Визначення відшкодування відбувається через справедливе зважування суспільних інтересів й інтересів залучених сторін.

Спори щодо розміру компенсації розглядаються в судах загальної юрисдикції. Ч. 2 ст. 21 **Конституції Польщі** закріплює положення аналогічного змісту: «експропріація допускається лише якщо здійснюється з публічною метою і за справедливе відшкодування». Всі інші положення щодо примусового відчуження майна регламентуються спеціальним законодавством.

Тож, основне, що слід відзначити, це те, що в європейських країнах примусове відчуження майна, зокрема й корпоративних прав, допускається тільки в окремих випадках та за умови дотримання чітких правових процедур. Основний принцип – має бути дотриманий баланс між задоволенням суспільних інтересів та захистом прав власників, забезпечення якого відбувається через систему компенсацій.

На відміну від України, де законодавцем чітко передбачена можливість примусового відчуження майна та корпоративних прав зокрема, у країнах Європи реалізація таких дій можлива виключно у межах загальних норм щодо експропріації. При цьому основна увага приділяється справедливому відшкодуванню та правовому захисту власників через судові механізми.

Натомість в Україні, хоча можливість примусового відчуження корпоративних прав та майна в умовах дії правового режиму воєнного стану і передбачена законодавчо, однак питання справедливого відшкодування та правового захисту власників потребують більш детальної регламентації, зокрема шляхом внесення відповідних змін до Закону № 4765-VI.

Фідуціарні обов'язки держави

Окрему увагу слід приділити фідуціарним обов'язкам держави під час примусового відчуження корпоративних прав та майна в умовах дії правового режиму воєнного стану. До їх числа входять:

1. Обов'язок діяти в інтересах власників майна – під час примусового вилучення майна держава бере на себе обов'язок забезпечити справедливе відшкодування чи повернення майна після закінчення дії правового режиму воєнного стану;

2. Обов'язок дотримуватись засади добросовісності при примусовому вилученні майна, тобто здійснювати вилучення виключно того майна, яке необхідне для оборони України в умовах війни і не зловживати правом такого вилучення;

3. Обов'язок забезпечити прозорий процес примусового відчуження такого майна – власникам повинна надаватись інформація стосовно підстав відчуження, процедури компенсації та механізму повернення його майна після закінчення дії правового режиму воєнного стану;

4. Обов'язок забезпечити належне управління відчуженим майном.

Це свідчить про те, що держава несе перед особами, в яких вона примусово вилучила майно в умовах дії правового режиму воєнного стану, певну відповідальність та має подбати про забезпечення їх прав.

Рекомендації. Примусове відчуження корпоративних прав та майна в період дії правового режиму воєнного стану в Україні є хоч і необхідним, однак тимчасовим заходом.

Після закінчення дії правового режиму воєнного стану в Україні постане питання компенсації та повернення примусово вилучених корпоративних прав та майна колишніх власників. Однак, на сьогоднішній день чинним законодавством регламентуються лише загальні засади такої компенсації та повернення без деталізації самих процедур та механізмів їх здійснення на практиці. Це неодмінно призведе до виникнення проблем та зловживань у сфері повернення примусово вилученого майна та виплати компенсації за нього.

Щоб забезпечити права власників та справедливу компенсацію за їх майно, доцільно забезпечити чітку та детальну регламентацію питань повернення та компенсації за примусово вилучене майно в умовах дії правового режиму воєнного стану, яка буде враховувати як національні, так і міжнародні стандарти захисту прав власності.

Власюк Катерина

співголова Комітету ААУ з сімейного права, засновниця АБ «Сімейний адвокат Катерина Власюк»

Розлучення з гарантією

Захід Комітету ААУ з сімейного права

21 15:30
04.2025

ЛБС. LAW & BUSINESS STUDIO

Вебінар Комітету ААУ з сімейного права: «Розлучення з гарантією»

21 квітня 2025 року відбувся вебінар Комітету ААУ з сімейного права: «Розлучення з гарантією». Спікером заходу виступила **Власюк Катерина** – співголова Комітету ААУ з сімейного права, засновниця АБ «Сімейний адвокат Катерина Власюк».

Розірвання шлюбу – це важливий етап у житті, який необхідно пройти з найменшими втратами та з найбільшою результативністю. Розірвання шлюбу – це не лише емоційно складний період, але й юридично значуща подія, яка потребує уважного ставлення до всіх правових аспектів для мінімізації негативних наслідків та досягнення бажаного результату.

Основними темами дискусії на вебінарі були:

- які бувають розлучення: види процедур;
- розгляд питань підсудності розлучень Верховним Судом;
- як скасувати розлучення;
- що потрібно зробити, щоб розлучити довірителя з гарантією.

Проведений вебінар був присвячений не лише формальним юридичним процедурам, але й практичним аспектам, що дозволяють клієнтам пройти цей складний процес максимально ефективно. Захід надав адвокатам ефективні інструменти та знання, які допоможуть їм ефективно представляти інтереси клієнтів у справах про розлучення, мінімізуючи їхні втрати та сприяючи якнайшвидшому завершенню процесу.